

LUNDS UNIVERSITET

Socialhögskolan Lund

SOPA 63

VT 2008

Kreativitetens olika ansikten i psykosocialt arbete

Författare: Jenny Egbäck

Handledare: Mats Hilde

Abstract

Author: Jenny Egbäck

Title: What is creativity in social work? [Translated title]

Supervisor: Mats Hilde

Assessor:

The purpose of this study was to examine creativity in psychosocial work. The aim issues where to find out how creativity develops in psychosocial work, why the relation is important for the innovativeness and how the creativeness can change a person. Through a qualitative method with interviews of four persons in psychosocial work and with one man who's a professor in philosophy, four relevant themes were identified. The themes are about the *relation*, the *meeting*, the *dialog* and the *changing*. All four themes are related to creativity and I used existential, philosophic and also psychoanalytic theories when I analyzed the material. I also used literature from researchers in the topic. Based on the interviews, theory and literature, I concluded that creativity can work as consolation and support in different ways for people. The base for creativity though, is confidence and trust and these are necessary for a creative treatment. I also found out that creativity serves as a dialog. A person can use the creative material in a communicating way, and through this dialog a person can express desires, feelings, thoughts, etc., and this can result in autonomy. When a person has faith to the surroundings, he/she dare to be creative, can take risks and this result in a grown self-confidence.

Key words: creativity, psychosocial work, confidence, relationship

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning.....	4
1.1 Problembakgrund.....	4
1.2 Problemformulering.....	5
1.3 Syfte.....	5
1.4 Frågeställningar.....	5
1.5 Avgränsningar.....	6
1.6 Precisering av begrepp.....	6
1.6.1 Kreativitet.....	6
1.6.2 Socialt arbete.....	7
2 Tidigare forskning.....	9
3 Teoretiska utgångspunkter och begrepp.....	12
3.1 Val av teorier.....	12
3.2 Teoretiska utgångspunkter som används i studien.....	14
4 Metod.....	17
4.1 Val av metod.....	17
4.2 Källkritik och val av källor.....	19
4.3 Urval.....	20
4.4 Presentation av intervjupersonerna.....	21
4.5 Tillvägagångssätt.....	21
4.6 Metodens förtjänster, begränsningar och tillförlitlighet.....	23
4.7 Etiska överväganden.....	24
4.8 Förförståelse.....	25
5 Analys.....	26
5.1 Relationen som utgångspunkt.....	26
5.1.1 Varför relationen?.....	26
5.1.2 Vad är viktigast i en relation?.....	27
5.2 Det kreativa mötet.....	28
5.2.1 Kreativitet – mötet mellan människor.....	28
5.2.2 I mötet med ett annat "Du" föds kreativitet.....	29
5.2.3 Tilliten – en förutsättning för mötet.....	30
5.2.4 Kreativitet som övergångsobjekt.....	30
5.3 Kreativitet som dialog.....	31
5.3.1 Hur kan kreativitet vara en dialog i socialt arbete?.....	31
5.3.2 Kreativitet som leder till självständighet.....	33
5.3.3 Och vad har den hjälpande för ansvar..?.....	34
5.4 Kreativitet som förändring.....	36
5.4.1 Tillstånd att vara modig.....	36
5.4.2 Att få misslyckas kan ge ökad självkänsla.....	37
5.4.3 Kreativitet som förändring.....	37
6 Sammanfattning och Slutdiskussion.....	38
Referenslista.....	41
Bilaga 1, informationsbrev.....	43
Bilaga 2 intervjuguide.....	44

1 Inledning

I detta avsnitt beskriver jag syftet med undersökningen. Här kommer jag även förklara relevanta begrepp och hur jag gått till väga för att söka reda på materialet som jag använt mig av i studien.

1.1 Problembakgrund

Under utbildningens gång så har jag många gånger ställt mig frågan hur man kan vara mer kreativ i både utbildning och i socialt arbete. Jag, som själv älskar skapande och nytänkande, har funderat på vilka sätt man kan arbeta kreativt och hur ett kreativt socialt arbete skulle kunna se ut. Dessa tankar bygger mycket på att jag själv är intresserad av skapande och kreativitet i olika former. Jag anar att kreativitet är något som kan få människor att växa och undrar hur viktigt det är för en person att vara kreativ. Mitt intresse och mina frågor har gett mig en längtan efter att utforska detta område.

Kreativitet är ett populärt begrepp som ofta används i t ex jobbbannonser och tidningar, och ordet har för de flesta en positiv klang. Begreppet kreativitet används till vardags, men vad innebär det egentligen? På grund av dess mångtydighet så anser jag att det finns ett behov att bena ut vad kreativitet är. Många förknippar kreativitet med att skapa, t ex att måla eller musicera, men måste kreativitet handla om det estetiska uttrycket? Nej, att vara kreativ behöver inte relatera till det estetiskt sköna utan kan handla om att komma på nya idéer och produkter i helt andra avseenden. Kreativitet handlar om att skapa något nytt, gå utanför ramarna, ha en ny tanke och bryta med gamla mönster. Detta är något som används inom många områden och då även i socialt arbete. De som arbetar socialt och använder sig av kreativa arbetsmetoder, hur ser de på kreativitet? Vad kan kreativiteten göra för en människa? Och hur ska man kunna vara kreativ om man inte ens orkar ta hand om sig själv? Jag har varit nyfiken på detta och därför ville jag göra denna undersökning. Genom att intervjua personer som arbetar kreativt med människor med psykosociala behov så har jag fått en inblick i hur det kreativa sociala arbetet ser ut.

Endast i mötet kan kreativitet uppstå, menar existentialisten May (1994). Hans tankar finns med i studien och är ett sätt för att öka förståelsen kring vad mötet i kreativiteten betyder. I mötet med en annan människa så kan kreativiteten vara ett kommunikationssätt och ett sätt att hålla dialog genom kreativa handlingar. Hur ser denna dialog ut? Jag ställer också frågan hur

kreativitet kan bidra till förändring i psykosocialt arbete. Vad har just kreativiteten för funktion när man vill förändra? Hur går detta till? *Relationen, mötet, dialogen och förändring* är några aspekter som kommit fram genom intervjuer, teorier och tidigare forskning, och det är kring dessa aspekter som studien är uppbyggd.

Bubers (1994) ”Jag - Du”- relation genomsyrar hela studien och läggs som en grund för hela mitt resonemang. Förutom Bubers (1994, 1995) och Mays (1994, 2005) existencialistiska teorier, kommer teorier från psykoanalytikern Winnicott (1995) och Stern (Johnsen 2003) finnas med. Även tankar av Israel (1999) och av Sahlin (2006), som forskat kring själva begreppet kreativitet, kommer analyseras och diskuteras.

1.2 Problemformulering

Vilka byggstenar krävs för att kreativitet i psykosocialt arbete ska uppstå? Att ha en god relation är viktigt för socialt arbete, och så även för det kreativa sociala arbetet. Men varför är det så viktigt för kreativiteten med en god relation? Och vilken betydelse kan ett kreativt arbetssätt ha för en människa? Dessa frågor, och några till, kommer jag i studien att resonera kring.

1.3 Syfte

Syftet med denna undersökning är att studera kreativitetens olika funktioner och hur dessa kommer till uttryck i det psykosociala arbetet.

1.4 Frågeställningar

För att kunna undersöka syftet har jag arbetat utifrån följande frågeställningar:

- Vad krävs för att en människa ska kunna vara kreativ?
- Hur uppfattar intervjupersonerna det som sker när en människa är kreativ?
- Vilken roll har kreativiteten i psykosocialt arbete?

- Vad är kreativitet i psykosocialt arbete?

1.5 Avgränsningar

I studien kommer jag inte undersöka olika kreativa terapiformer eller skapande verksamheter. Jag är här inte intresserad av metoderna i sig utan snarare av vad människor som arbetar i socialt arbete anser att kreativitet är i psykosocialt arbete. Jag har alltså inte fördjupat mig i något arbetssätt, utan de människor jag fått intervjua har haft helt olika arbetsmetoder. Inte heller har jag ansett det vara relevant att fördjupa mig i de olika målgrupper som intervjupersonerna arbetar med. Jag har helt enkelt varit intresserad av intervjupersonernas syn på kreativitet och vad de anser om kreativitet i psykosocialt arbete.

1.6 Precisering av begrepp

Begrepp som används i denna studie som jag bör förklara och precisera är *kreativitet* och *psykosocialt arbete*. För att kunna definiera dessa begrepp krävs en längre utläggning.

1.6.1 Kreativitet

Begreppet kreativitet kan betyda i stort sett vad som helst och för att det inte ska vara vitt och svårtolkat så anser jag att det är viktigt att definiera det. När jag intervjuat personerna och läst litteratur så har jag efter hand kunnat strama åt begreppet så att det blir något mer handfast och bestämt. Sahlin (2006), som forskat kring begreppet, menar att kreativitet är att se saker på ett nytt sätt, en förmåga att förändra sina förväntningar och värderingar. Han skiljer på skapande och kreativitet och menar att man kan vara full av skaparkraft utan att egentligen vara kreativ. Den kreative river murar, bryter med traditioner, bryter sig ur regelverk. Burton (2002) uttrycker i sin teoretiska framställning att det finns skillnader i tolkningen i olika sammanhang. I konst och vetenskap hör det ihop med resultat, ur psykologisk synvinkel är det en inre utveckling, och sociologisk närmast ett samhällsfenomen. En filosof vill däremot knyta det till idéer och skilja det från skapande. Burton påstår emellertid att även om kreativitet är ett vitt begrepp så är kreativa människor just *skapande* och de har en förmåga att både *få* och *förverkliga idéer*. I Nationalencyklopedin (2008) står det så här:

Kreativitet är förmåga till nyskapande, till frigörelse från etablerade perspektiv (Nationalencyklopedin 2008)

Så här står det i Wikipedia (2008) om kreativitet:

När man har förmågan att hitta på saker, använda sin fantasi och göra något med den. En kreativ person kan finna nya vägar när det behövs och ibland när det egentligen inte behövs. Kreativitet betyder också att man kan bryta med det man brukar tänka och göra. (Wikipedia 2008)

May (1994) gör också en definition av kreativitet och menar att det är en process där något nytt skapas, och processen handlar om att göra, skapa och ge existens. Författaren menar att kreativitet är när något som inte existerade förut får gestalt. En sammanfattande definition av begreppet kreativitet är: *att se saker på ett nytt sätt, tänka och handla annorlunda, ge existens, bryta sig ur regelverk, få och förverkliga idéer, nyskapande, hitta nya vägar.*

1.6.2 Psykosocialt arbete

Begreppet psykosocialt arbete är ett godtyckligt begrepp som jag anser är viktigt att definiera. För en definition av detta begrepp tar jag hjälp av Bernlers (1988) beskrivning av vad psykosocialt arbete är. Det finns två inriktningar inom socialt arbete. Den ena inriktningen är psykosocialt arbete och den andra är allmänt och strukturellt socialt arbete. Psykosocialt arbete är således en del av socialt arbete, och denna omfattar både förebyggande och behandlande insatser. Författarna menar att socialt arbete är en form av förändringsarbete och de ser psykosocialt arbete som ett förändringsarbete för enskilda individer och av grupper av individer. Det är personernas inre och yttre verklighet som förändringsarbetet avser. Det psykosociala arbetet har som mål att medverka till en positiv utveckling av människors tillvaro och livssituation. Författarna har fastställt fem kriterier som definierar psykosocialt arbete:

1. Att ha ett psykosocialt synsätt. Synsättet där människa och miljö är i samspel är en grund för socialt arbete. Individen måste ses i sitt sammanhang, och inre och yttre omständigheter ska ses i ett samspel med den sociala miljön.
2. Att ha teoretiska perspektiv. Teoretiska perspektiv är något som ett psykosocialt arbete måste ha som hjälpmedel i analys och behandling. Professionellt psykosocialt arbete

kräver en systematisk och målinriktad verksamhet utifrån en grundläggande teoriutbildning.

3. Att ha utarbetade metoder. De metoder som används inom socialt arbete i relation till individer, familjer och grupper i förebyggande och behandlande syfte kan betecknas som psykosocialt arbete.
4. Att se ha en systeminriktning. De sociala sammanhang som är betydelsefulla för klienten är viktiga för ett psykosocialt arbete. Man inriktar sig på de system där klienten ingår och som är viktiga för behandlingsarbetet.
5. Att ha en handlingsmodell. Förändringsarbetet i psykosocialt arbete bedrivs utifrån tre olika förhållningssätt. Det första är när behandlaren åstadkommer förändringar i klientens situation genom eget handlande. Då har behandlaren det hela ansvaret för att en utveckling ska ske. Det andra förhållningssättet är när förändringarna i klientens liv sker genom direkt styrning av behandlaren. Den direkta styrningen innebär att behandlaren uppmanar och föreslår klienten att handla på ett visst sätt. Behandlaren tar här ansvar för vilken slags förändring som bör komma till stånd, medan klienten tar ansvar för själva handlingen. Det tredje förhållningssättet är när förändringar för klienten sker genom indirekt styrning från behandlarens sida. Syftet med detta är att klienten själv ska ta ansvar för sin förändring. Behandlarens ansvar är processen. Detta tredje förhållningssätt kräver en relation mellan behandlare och klient

Jag anser att Bernlers (1988) beskrivning av vad psykosocialt arbete är för något ger en förståelse för begreppet. Den femte punkten som tar upp förändringsarbetets tre olika förhållningssätt är särskilt intressant för denna studie. Jag tror att kreativitet kan ingå i alla tre förhållningssätten. Kanske att kreativitet i psykosocialt arbete kräver att behandlaren tar mest ansvar i början, för att sedan övergå till en styrning av behandlare. Till sist kan klienten själv ta ansvar för sina beslut och behandlaren finns där med i en indirekt styrning. I

Nationalencyklopedin (2008) står det att socialt arbete bland annat är psykosociala insatser för utsatta familjer och individer på institutioner och öppenvård. Detta kan t ex vara olika former av socialt behandlingsarbete, social omsorgsverksamhet och socialt nätverksarbete. Detta är exempel på psykosociala arbeten, och i denna studie kommer fler exempel på sådana verksamheter.

2 Tidigare forskning

I detta kapitel kommer jag att presentera den forskning som jag tagit del av under studien. Litteraturen har jag valt eftersom den berör mina frågor, är relevanta för studien och ger en bild av kreativitet och psykosocialt arbete. Den litteratur jag använt i denna uppsats är av olika karaktär. Vissa är mer inriktade på det sociala arbetet, t ex behandlingssituationen och olika behandlingsmetoder, medan andra handlar mer om skapande och kreativitet.

Att läsa och skriva poesi bland sjuka och gamla på sjukhem och i den palliativa vården är en aspekt av kreativitet i socialt arbete. Eriksson arbetar som diakon inom sjukhuskyrkan i Lund och utöver den intervju jag gjort med henne så har jag också läst hennes doktorsavhandling i teologi. I avhandlingen *Poesiläsning som meningsskapare* (2006) gör Eriksson en undersökning om poesigrupper på sjukhem och hospice. Författaren har samlat in material genom intervjuer vill genom sin avhandling visa hur poesi kan användas i vården och för att möta behov i olika dimensioner. Hon har också försökt förklara vad som sker i *mötet* mellan t ex dikten och personen som läser/skriver. Hennes tankar är relevanta för studien då det berör frågan om vad som sker när en person får vara kreativ. Eriksson (2006) menar att poesi talar till våra sinnen genom *fysiska, psykiska, sociala* och *andliga/existentiella* behov. Här kommer en kort genomgång av hennes tankar: Poesi talar till oss *fysiskt* genom kroppen då andningen påverkas. *Psykiskt* påverkas vi genom att poesi väcker våra känslor och tankar till liv och att det går att uttrycka dessa genom t ex en dikt. Detta kan ge lugn och ro, överraska, ge energi. *Socialt* blir vi berörda genom mötet med ett annat ”Du”, vi får gemenskap. Poesi kan även väcka minnen. *Andligt* påverkas vi då poesi uttrycker och förmedlar erfarenheter bortom orden, ger kontakt med det undermedvetna, ger möjlighet till eftertanke, ger lindring, tröstar, renar, befriar och förnyar. Poesi kan ge och uttrycka hopp, längtan och främjar kreativitet. Erikssons forskning ger en bild av hur ett kreativt psykosocialt arbete kan se ut. Författaren tar upp olika dimensioner av detta arbete och berör flera aspekter i denna studie.

Britt-May Wikström, sjuksköterska, fil.kand och docent vid institutionen för Psykosocial medicin vid Karolinska Institutet tar i *Eстетik och omvårdnad* (2003) upp vikten av en estetisk miljö i vården och vårdtagares behov av olika uttrycksmedel. Författaren menar att en mycket liten del av vårdens totala kostnader satsas på utveckling av estetiska uttrycksformer bland vårdtagare och personal. Wikström anser att kreativitet inte enbart är ”skapande verksamhet” eller att man gör det som ”faller en in”. Det är snarare ett förhållningssätt, en attityd, som alla

människor har till viss del. Hennes avhandling är relevant för studien då hon preciserar vad kreativitet är för något och hur viktigt det kan vara för en människa. Kreativiteten gör så att livet känns meningsfullt, menar Wikström. I sin bok beskriver hon olika kreativa uttryckssätt, bland annat poesi, miljö, humor och lek.

Det som muser viskat (2002) är skriven av poeten Nina Burton och hon närmar sig begreppet kreativitet med en närmast filosofisk ton. Jag har haft hjälp av Burtons definition av vad kreativitet är för något och anser därför att det är viktigt att ta med hennes tankar i undersökningen, se närmare avsnittet 1.6.1.

Grete Marie Skau är sociolog och har arbetat många år inom barn- och ungdomspsykiatri i Norge. Hon har forskat och undervisat på universitet och högskolor, och boken *Mellan makt och hjälp* (2007) bygger på Skaus egna erfarenheter som behandlare men också på intervjuer med tidigare klienter till henne. I boken tar hon upp hur en människa genom behandling i socialt arbete kan gå från att vara ett subjekt till att bli ett objekt. Med det menar hon att en lång klientkarriär kan vara invalidiserande och ta bort den förmåga man hade innan man kom som klient. Författaren skriver om förändringen, att det till stor del är professionsutövarens ansvar att se till att förändringen inte blir till det sämre för klienten, utan att istället se klienten som ett levande subjekt. Skau har erfarenhet av psykosocialt arbete och hennes bok tar upp frågor som gäller relationen mellan klient och terapeut.

Elisabet Skoglund, bildlärare och konstpedagog, har skrivit *Lusten att skapa* (1990) där hon utifrån Winnicotts (1995) teorier, sin egen erfarenhet och undersökningar av barns skapande utformar tankar om vad skapande och kreativitet innebär. Skoglund menar att kreativitet är ett förhållningssätt som innebär utveckling och öppning, att det handlar om att skapa något nytt där man ställer egna frågor och hittar egna lösningar. Författaren menar att alla människor skulle kunna vara kreativa, men för att kunna vara kreativ krävs mod, lust och tillit. Hennes tankar och erfarenheter berör mina frågor om vad kreativitet är för något och hur detta tar sig till uttryck och Skoglund ger studien en vidare bild av detta. Winnicotts (1995) teorier om det potentiella rummet är något som Skoglund tagit fasta på och hon säger att skapandet är något alldeles eget som befinner sig i ett område mellan det inre och det yttre. För att kunna skapa måste vi använda oss av båda dessa världar. Jag har tagit del av Skoglunds tankar som är hämtade från Winnicott (1995) och detta har gett mig en större förståelse för hans teorier.

Erna Grönlund och Malvern Lumsden har skrivit kapitlet *Psykosomatik och dansterapi* i boken *Psykosomatisk läkekonst* (1991), och de skriver här om dansterapi. De menar att dansterapi äger rum inom ett område som varken tillhör den yttre eller inre verkligheten, utan snarare hör till ett s.k. övergångsområde. Övergångsområde är detsamma som Winnicotts (1995) potentiella rum, och finns mellan leken och verkligheten. Författarnas tankar om det potentiella rummet ger en ökad inblick i vad kreativitet är. De berör även frågan om vilken roll kreativitet spelar i psykosocialt arbete, och detta är anledningen till att denna litteratur är med i studien.

Joel Weinberger (1995) har i sin artikel *The Common Factors Dilemma* skrivit om faktorer i psykoterapi som genomsyrar all behandling. Weinberger tar t ex upp relationen som en viktig faktor i alla terapier och han talar om Freuds tankar om detta. Freud anser att relationen är en grund för psykoterapi och han menar att förståelse, empati och att inge hopp och mod är en väsentlig del av relationen. Freuds idéer är en grund för psykosocialt arbete idag. Hans tankar om relationen är av vikt för studien då stora delar av analysen handlar om just detta.

Tal, talk, talk, when do we draw? är en artikel skriven av Goodman m.fl. (1998) och den handlar om konstterapi. Författarna menar att konstterapi är en terapiform där mycket tolkas av terapeuten och man menar att bilden i sig symboliserar och talar. Men utan samtalet, orden, kan terapeuten missuppfatta klienten och detta leder till att terapeuten tappar sin trovärdighet. Men hur kan man då få in ett mer vanligt och konkret språk i konstterapi? Forskningen ger förståelse för hur kreativitet kan fungera som en dialog. En av denna studies frågeställningar är hur kreativitet kan komma till uttryck i psykosocialt arbete och då denna artikel berör detta ämne var den av vikt att ha med. Skribenterna i Goodman (1998) tar upp olika aspekter av hur man kan göra konstterapi mer tillförlitlig och menar att terapeuten aldrig enbart bör lita på det som skapas. En sådan metod skapar bara generalisering och medför att terapeuten objektifierar personen.

I samma artikel menar Laub och Podell (Goodman 1998) att konst ger möjligheten att lyfta fram undertryckta trauman i och med att man håller en dialog i det närvarande. När man är kreativ och målar så skapar man något bestående som bekräftar verkligheten av den traumatiska händelsen. Här kan terapeuten ge en struktur som binder samman det trasiga hos klienten. Genom detta blir klienten medveten och kan bearbeta traumat. Mishara i samma artikel (Goodman 1998) menar att när en person beskriver trauman genom att skapa så ändras

förhållandet problemen och de får då en annan betydelse. När vi skriver, målar eller talar, översätts de tidiga emotionella upplevelserna till kognitiva och förhållandet till ens bakgrund, trauman och psykiska besvär förändras i denna stund. Artikeln berör studiens fråga vad som sker med en människa när denne är kreativ.

Agostinelli m.fl. (2000) har skrivit artikeln *Effect of music therapy on mood and social interaction among individuals with acute traumatic brain injury and stroke* och den beskriver en undersökning som utförts på personer som har fått en stroke eller någon annan hjärnskada. Genom undersökningen ville man ta reda på om musikterapi kan fungera som en hjälp att förändra känslor och social interaktion hos personer med hjärnskada. Resultatet visade att musikterapi har en positiv effekt på ett socialt och beteendemässigt plan och att mer positiva känslor, bl.a. ökad hoppfullhet, uppstod bland patienterna. Man menar att dessa effekter som musikterapi ger kan förenkla deltagandet för dessa personer i den ordinära rehabiliteringen. Enligt undersökningen så effektiviserar musikterapi rehabiliteringens mål för patienterna. Även denna forskning berör frågan om vad som sker när en människa får vara kreativ och den är intressant då den visar på vilka resultat kreativ terapi kan ge för människor.

3 Teoretiska utgångspunkter och begrepp

För att förtydliga studiens teoretiska utgångspunkter kommer jag kort förklara de teoretiska perspektiv som teoretikerna själva utgår ifrån. Dessutom ska jag förklara och utveckla de teorier och begrepp som jag använder mig av i analysen.

3.1 Val av teorier

Den existentiella och psykoanalytiska psykologin är de huvudfårar jag kommer att ha som teoretiska utgångspunkter i undersökningen. Jag har sökt mig till dessa teorier eftersom de på ett spännande sätt relaterar till studiens frågeställningar. Den existentiella psykologin delar den psykoanalytiska psykologins intresse för den enskilda människans psykiska liv och utveckling. Den existentiella psykologin inriktar sig emellertid på människans aktuella situation, till skillnad från psykoanalysen som mer intresserar sig av människans barndom.

Existentialismen fäster stor vikt vid individens vilja och självbestämmande och *dialog, möte* och *empati* är nyckelorden. Detta är också något som min studie handlar om till stor del. Genom intervjuerna har jag förstått att dialog, möte och empati är en grund för kreativitet i psykosocialt arbete, och existentialismen har gett mig en större inblick i detta. Med en existentialistisk utgångspunkt är det viktigt att de som arbetar med människor, t ex i socialt arbete, utgår från att var och en lever i sin egen upplevelsevärld (Jacobsen 2000).

Studiens syfte är att ta reda på vilken roll kreativitet kan ha i psykosocialt arbete och hur detta kan visa sig. Jag anser att en existentiell ram kan ge förståelse för detta och det mest intressanta för studien är att man i detta perspektiv ser människan som ett subjekt i nuet. Existentialismens grundidé är individen, subjektivitet och att människan är fri genom sina val. Att människan har en fri vilja och kan välja hur hon vill leva sitt liv gäller emellertid inte alla människor, anser jag. Allra minst kanske det gäller dem som lever med missbruk eller har psykosociala problem. Den existentiella psykologin har här svagheter och begränsningar då jag anser att detta förhållningssätt kan ge en naiv och snäv bild av studien. Den existentiella psykologin kan ha medfört att jag besvarat frågeställningarna med ”filosofiska glasögon”.

Buber (1994, 1995) och Israel (1999) utgår från ett existentiellt perspektiv medan Winnicott (1995) och Stern (Johnsen 2003) är psykoanalytiker. Den psykoanalytiska inriktningen intresserar sig för människan och dess utveckling. Teorin om barndomsupplevelsernas avgörande är en grund i psykoanalysen och man förutsätter att människans psyke har en omedveten del. Psykoanalysen valde jag att ha med som teoretisk ram då jag anser att mycket av barndomens upplevelser kan relateras till och tillämpas i en vuxen människas liv. Jag tror också att upplevelser av skapande och kreativitet ibland finns på ett omedvetet plan hos människan. Psykoanalysen kan därför ge denna studie en större förståelse för hur kreativitet påverkar en människa och vad upplevelserna av skapande spelar för roll i en människas liv.

Sahlins filosofiska tankar om begreppet kreativitet valde jag att ha med då de är relevanta och mer av en allmän art och inte speciellt inriktad på människobehandlande verksamheter. Dessutom är den någorlunda nyutgiven och skriven av en Lundabo, vilket jag tycker är spännande.

3.2 Teoretiska utgångspunkter som används i studien

Rollo May var en amerikansk psykolog, psykoterapeut och filosof och företrädare till existentiell psykologi. May (2005) menar att grunden för att en människa ska förstå sin egen existens och veta att hon lever, är att hon måste ha en relation till sig själv och till sin omvärld. Författaren talar om att "Jag – är" - upplevelsen är en förutsättning för en persons förståelse av sin existens. En relation till sig själv, till sin värld och upplevelsen av egen existens är förutsättningen för att man ska kunna bearbeta specifika problem. Då det genom intervjuer framkom att relationen är viktig för kreativiteten så ville jag använda mig av Mays teorier om detta. Hans teorier om att relationer är grunden för att kunna bearbeta problem ger en större förståelse för hur kreativiteten fungerar i psykosocialt arbete.

I *Modet att skapa* (1994) menar författaren om hur viktigt engagemanget är för en människa. Han skriver att ett engagemang krävs för att "Jaget" ska göra sig gällande och en man eller en kvinna blir hela människor först genom sina val och engagemang. Begreppet *skapande mod* innebär att finna nya former, nya symboler och mönster. May gör en definition av kreativitet och säger att det är en *process* genom vilket något nytt skapas. Kreativitet är något som vidgar människans medvetande. Skaparprocessen ska ses som människors sätt att uttrycka sig i förverkligandet av sig själva. Processen handlar om att göra, skapa och ge existens. May menar att något är kreativt när något som inte existerade förut får gestalt. Det är kreativiteten mer än något annat som får individen att känna att livet är värt att leva. Motsatsen till detta är likgiltighet till omvärlden där världen bara betraktas och erkänns men som bara kräver anpassning. Eftergivenhet för med sig en känsla av meningslöshet och förbinds med föreställningen om att ingenting spelar någon roll och att livet inte är värt att leva. Mays teorier kan ge förståelse för skapande och vad det kan betyda för människan, därför är hans tankar i en del av denna studie. Dock ger hans teorier endast *en* bild av skapande och kreativitet, och det har varit viktigt för mig att kritiskt förhålla mig till teorierna.

Martin Buber (1994, 1995) var en österrikisk- israelisk filosof och har utarbetat en etik och filosofi om människans väsen. Denna är grundad på uppfattningen att det är det dialogiska förhållandet mellan människor som bestämmer vad människan är (Jacobsen 2000). Buber är känd för sina teorier om relationer, om subjekt och objekt, och hans begrepp "Jag", "Du" och "Det" används som en grund för min studie. Dessa begrepps används i studien för att förklara

hur viktig en relation är för det kreativa psykosociala arbetet. Författaren menar att man som människa aldrig kan bli hel utan att ha en relation till en annan människa. När Buber vill beskriva relationer så säger han att ett "Du" blir till först då man har en *relation* med en annan person. Genom att man har en relation med en annan person så blir man själv ett "Jag" för den andre. Man blir hel, man syns och har delaktighet i världen. Begreppet "Det" innebär ett objekt och om en människa är ett "Det" för någon annan så är den således ett objekt och inte ett subjekt. Alla människor är bara objekt om inte en relation finns mellan dem och för att ha ett socialt, personligt liv krävs känslor och yttre livsformer. Men det är inte detta som skapar livet utan det är relationen med någon annan som gör det. *Delaktighet* är ett måste för att man ska kunna uppleva sin existens, "Jaget" blir verkligt genom delaktigheten.

I socialt arbete är det lätt att t ex terapeuten ser sin klient som ett objekt. Denna relation kallar Buber (1995) för en "Jag - det"- relation, där "Jaget" är ett subjekt och "Detet" är ett objekt. När två personer i t ex en behandlingssituation behandlar varandra som subjekt och inte som objekt, uppstår en "Jag – Du" - relation. Det är denna relation vi vill uppnå i socialt arbete. Hur kan då en sådan relation uppstå? Författaren menar att när båda parter är delaktiga och ser varandra som människor uppstår en mellanmänsklig relation. Det handlar om att ha *förståelse* för en annan människa och detta kräver en relation som är okonstlad och närvarande. Bubers teorier är relevanta och intressanta för undersökningen. Hans tankar om relationen berör studiens fråga om vilka förutsättningar som krävs för att en människa med psykosociala behov ska vara kreativa.

Joachim Israel (1999) professor i sociologi, diskuterar Bubers begrepp "Jag" och "Du". Israel säger att en "Jag - Du"- relation krävs i socialt arbete och genom *dialogen* kan man uttrycka sig. Kring detta diskuteras mycket kring i studien då kreativitet handlar om just dialog. Israel (1999) menar att en dialog kan se ut på många sätt, och den uppstår i relationen. Han anser att ordet "klient" antyder en objektifiering. Klienten tenderar att bli ett objekt som "utsätts" för behandling. Israel säger att för att inte skapa och hålla en "Jag - Det" - relation med hjälp av makt borde terapeuten från början hjälpa patienten att uppfatta sig själv som ett självständigt och insiktsfullt subjekt. Genom att lyssna kan den ena partnern översätta den andras yttranden och integrera dem med den egna kunskapen. Detta är en förutsättning för ömsesidig förståelse och samförstånd.

Daniel Stern i Johnsen (2003) menar att dialogen inte bara går ut på reflektion och att skapa versioner av olika upplevelser, utan språket innefattar även *handlingar* och det vi gör gentemot varandra. Stern menar att när man vågar och känner tillit för omgivningen så stärks självkänslan. Man utvecklar av detta nytt beteende och nya förmågor, allt utifrån i vilken utvecklingsfas man befinner sig. Dessa nya förmågor och beteenden innebär nya sätt att organisera de subjektiva erfarenheter man har av sig själv och andra. Det Stern skriver har tillämpats i denna studies fråga om vilken roll kreativitet har för en människa och vad detta tar för uttryck. Hans tankar ger en bild av vad kreativt psykosocialt arbete kan ge för resultat.

D.W. Winnicotts (1995) psykologi brukar kallas objektrelationsteori och denna lägger stor vikt vid barnets tidiga relationer och hur representationer av tidiga relationer påverkar den vuxna individen. Han skriver om det *potentiella rummet*, som är en plats där leken och kreativiteten härrör. Det potentiella rummet uppstår allra först mellan modern och spädbarnet, och kärleken från modern gör så att tillit och förtroende för modern skapas. Det potentiella rummet är en plats som finns mellan en individ och dess omgivning, t ex mellan en person och dennes kurator. Winnicott tar upp vikten av att man skyddar förhållandet mellan barn och föräldrarna under det tidiga stadiet av utvecklingen. Detta för att det potentiella rummet ska kunna uppstå och barnet genom tillit kan leka och vara kreativ. Det andra som krävs är att de som finns omkring personen är beredda att introducera kreativiteten allt efter den individuella förmågan, den emotionella åldern och utvecklingsfasen. Under goda omständigheter kommer det potentiella rummet att fyllas av personens egen skapande fantasi. Winnicott skriver om leken, att leken är en universell företeelse som främjar utveckling och hälsa. Lekandet leder fram till grupprelationer och kan vara en kommunikationsform. I lekandet är människan fri att vara kreativ. Winnicotts tankar är grundläggande för studien då han poängterar kreativitetens betydelse och hur den uppkommer i en människas liv. Han pekar också på vikten av att ha människor runt omkring som inför kreativitet. Detta är något som berörs i studien och tas upp av intervjupersoner som en viktig del av det kreativa psykosociala arbetet.

Winnicotts (1995) begrepp *övergångsobjekt* syftar på att barnet tillsammans med föräldern hittar en sak, det kan vara en nallebjörn, en snuttefilt, att suga på tummen, osv., som gör att barnet själv kan vidta åtgärder när det behövs, t ex som tröst när barnet är ledsen. Övergångsobjekt finns hos alla människor och inte bara hos barnet. Dessa tankar är

spännande att ha med i denna undersökning. Winnicotts (1995) ger studien intressanta infallsvinklar och är relevant för studien.

Nils-Eric Sahlin, professor i medicinsk etik, Lund, har skrivit *Kreativitetens filosofi* (2006) och i denna forskar han på begreppet kreativitet. Sahlin menar att kreativitet är att se saker på ett nytt sätt och en förmåga att förändra sina förväntningar och värderingar. Han skiljer på skapande och kreativitet och menar att man kan vara full av skaparkraft utan att vara kreativ, nydanande. Den kreative river murar, bryter med traditioner, bryter sig ur regelverk. Sahlin anser att vardagskreativiteten inte alltid noteras då man är van och andra har gjort samma sak tidigare. Men att någon har gjort samma sak förut innebär inte att man är okreativ, utifrån förutsättningarna var kanske idén eller handlingen högst kreativ. Det viktigaste är att man givet förutsättningarna skapar något nytt. Sahlins tankar om vad kreativitet egentligen är ger en möjlighet att fördjupa sig i själva begreppet. Då jag fick tillfälle att intervjua Sahlin har hans tankar även uppkommit genom intervjuerna.

4 Metod

I detta avsnitt kommer jag att beskriva hur jag gått till väga under studiens gång, hur jag valt metod, vilka intervjupersoner som är med i studien, metodens fördelar och nackdelar, etiska överväganden samt förförståelse.

4.1 Val av metod

Denna undersökning är en kvalitativ studie där fokus ligger på intervjupersonernas uppfattning av kreativitet i psykosocialt arbete. Genom att göra en kvalitativ studie har jag haft möjlighet att komma nära människor och konkret kunna ställa de frågor som jag velat ha svar på. För att kunna ta reda på kreativitetens olika funktioner och hur dessa kommer till uttryck i psykosocialt arbete har det enda sättet varit att göra en kvalitativ studie. Det finns emellertid flera nackdelar med en kvalitativ studie. Nackdelarna i denna studie har varit att jag som undersökare ofrivilligt kan ha varit subjektiv och att reliabiliteten är inte så hög. Andra nackdelar med en kvalitativ studie är att intervjupersonernas upplevelser är subjektiva. Detta kan hända att intervjupersonerna i denna studie har gett en felaktig bild av vad

kreativitet egentligen har för betydelse för människor psykosociala behov. Vi vet ju inte om det som intervjupersonerna säger stämmer med t ex klienternas egna upplevelser av kreativitet. Men det är också detta som är spännande med en kvalitativ undersökning. Fördelarna är fler än nackdelarna och en fördel är att jag kommer närmare människor än vad jag skulle gjort i en kvantitativ studie. Jag har kommit till intervjupersonernas arbetsplatser och träffat dem ansikte mot ansikte, och detta har gett mig en stor inblick i deras arbetssituation. Genom att möta några av de som arbetar kreativt med människor med psykosociala behov har min förståelse blivit större. Att göra en kvalitativ studie har gett mig möjlighet att tillsammans med teorier och tidigare forskning förklara studiens syfte och frågeställningar.

Målet med denna studie är att generera förklaringar baserade på förståelse och det är något som Aspers (2007) skriver om i *Etnografiska metoder. Att förstå och förklara samtiden*. Hur har då förståelse uppstått? Aspers skiljer mellan förståelse genom texttolkande och förståelse genom mellanmänsklig aktivitet. I denna studie har dessa två sätt kombinerats, dels genom att tolka texter i form av teorier, tidigare forskning och andra dokument i ämnet och dels genom att komma ut på fältet och göra intervjuer med de människor som kan ge svar på frågeställningarna. Jag har använt mig av Aspers (2007), Brymans (2002) och Kvaales (1997) metodböcker för att få instruktioner i dessa moment.

Med hjälp av intervjuer med tre personer som arbetar kreativt i psykosocialt arbete har jag försökt att förstå vad kreativitet är. Förutom dessa tre intervjuade jag en pedagog på en utbildning där elever har funktionshinder, ofta i form av utvecklingsstörning. Dessutom fick jag tillfälle att intervjua en professor i medicinsk etik som på ett mer teoretiskt plan arbetat med begreppet kreativitet. Intervjuformen som använts är en tematisk öppen intervju (Aspers 2007), där jag har använt mig av ett antal teman som jag identifierat. Dessa teman följde jag med hjälp av ett s.k. A- schema (se bilaga 2). Ett A- schema är en intervjuguide som underlättar vid en tematisk öppen intervju. Det är utvecklat för att intervjuaren ska ha full kontroll samtidigt som intervjun är flexibel (Aspers 2007). Fördelarna med denna intervjuform är att intervjupersonen själva får berätta och fördjupa sina svar, detta mer än vad en strukturerad intervju skulle tillåta. I dessa tematiska intervjuer har jag låtit intervjupersonen styra samtalet och jag som intervjuare har mest lyssnat. Vinsterna med denna intervjuform är att intressanta och oväntade aspekter lyfts fram. Nackdelarna med att göra en tematisk intervju är å andra sidan att samtalen ibland går utanför ämnets ramar och

fokus hamnat på saker som inte är relevanta för studiens frågeställningar. Flera av intervjuernas teman har jag pga. tidsbrist inte kunnat jag följa upp och analysera. Jag har emellertid undersökt och analyserat fyra av dessa teman. De teman som presenteras i denna studie är:

- Kreativitet - relationen
- Kreativitet – mötet
- Kreativitet – dialogen
- Kreativitet - förändringen

4.2 Källkritik och val av källor

Förutom att genomföra intervjuer har använt mig av vetenskaplig litteratur och dokument. Dokumenten består av faktaböcker, skönlitteratur, internet, uppsatser och e-mail. Det är viktigt att vara noga när man använder sig av dokument som inte är vetenskapliga, då de inte alltid är tillförlitliga (Kvale 1997). Som undersökare har jag varit försiktig när jag tagit del av dessa dokument, speciellt när jag sökt information på internet. Kvaliteten på dessa fakta är ofta bristfällig och jag har varit källkritisk och noggrann då jag använt mig av dessa källor. Genom att ta del av dokumenten har jag emellertid fått ökad kunskap i området. De har väckt frågor och nyfikenhet och har varit viktiga inslag för att ge mig större förståelse för ämnet.

När jag har samlat in mitt material, dvs. litteratur, teoriböcker och andra dokument, så har jag använt mig av Lunds universitets katalog Lovisa där man kan finna litteratur, rapporter och tidsskrifter. Jag har även sökt på Xerxes som är en databas med uppsatser och examensarbeten vid Lunds universitet och Artikelsök som är en databas med referenser till tidsskrifter och dagstidningar. Jag har härifrån ögnat igenom relevanta artiklar eller uppsatser för att från dessa få tag i intressanta källor till mitt eget arbete. Några artiklar har jag hämtat från PsyARTICLES (CSA). Dessa sökmotorer som jag använt mig av har fördelarna att de har tillgång till vetenskapliga artiklar och litteratur, vilket ofta ger texterna en god kvalitet och försäkrar tillförlitligheten. Sökord jag använt i databaser är ”skapande metoder”, ”kreativ

”behandling”, ”skapande i vården”, ”kreativitetsforskning”, ”kreativitetsteori”, ”behandling – relation”, ”terapi – relation”, ”arttherapy and communication”, osv.

Jag har dessutom fått tips om litteratur, teorier och artiklar från personer runt omkring mig, framför allt av min handledare som jag haft under uppsatsskrivandet. Jag har även ägnat ganska mycket tid på Stadsbiblioteket i Lund och sökt på deras sökmotor efter hithörande litteratur. Som internetkälla är det främst Google jag använt mig av. Google är en allmän sökmotor, och används inte för att söka efter vetenskapliga dokument. Jag skulle därför inte kalla det för en tillförlitlig källa. Men den har ändå gett mig tips och adresser till intressanta webbsidor. Dessa webbsidor, bl.a. www.bildterapi.se och www.kreativaterapier.se, har gett mig information om litteratur.

4.3 Urval

De intervjupersoner som ingår i denna studie har valts ut genom ett strategiskt urval, dvs. de är valda utifrån en känd egenskap (Aspers 2007). Den egenskapen jag efterfrågade var att intervjupersonerna skulle vara insatta i och ha erfarenhet av kreativitet i psykosocialt arbete. Detta förde mig till sociala verksamheter där poesi, musik, hantverk, skapande och praktiska sysslor används som arbetsmetod. Kreativiteten på dessa platser är påtaglig samtidigt som den som arbetar där ofta har funderat över sin situation, och detta anser jag är en fördel för studien. Intervjupersonerna kan genom sin erfarenhet av kreativitet ge goda reflekterande tankar och detta är av gagn för analysen av frågorna. Fyra av intervjupersonerna arbetar i människobehandlande verksamheter, dock kan bara tre av dessa benämnas som psykosocialt arbete, då det fjärde arbetet är pedagogiskt. Den femte intervjupersonen arbetar mer teoretiskt. För en närmare presentation, se avsnittet *Presentation av intervjupersoner*.

Jag tog kontakt med intervjupersonerna med hjälp av webbsidor på internet där jag sökt reda på olika personer och vad de jobbar med. Genom dessa webbsidor har jag även fått tag i telefonnummer och e-mail- adresser. Nedan kommer en kort presentation av intervjupersonerna:

4.4 Presentation av intervjupersonerna

Kristine Vad Jensen är socialkurator på Diakonicentralen, Lund, som drivs av Svenska Kyrkan. Hon arbetar främst på arbetskollektivet Torpet. Torpet är en plats dit människor som inte fungerar på den ordinära arbetsmarknaden kommer, och ofta handlar det om missbruksproblematik, psykiska besvär eller fysiska handikapp. De människor som kommer dit arbetar i Torpets trädgård, som vaktmästare åt olika församlingar, lagar mat tillsammans varje dag, handarbetar, har julmarknader med saker de gjort, osv. Socialkuratorerna har även enskilda samtal med dem.

Diana Andersson är arbetsterapeut/bildterapeut på dagvården inom Ätstörningscentrum i Lund. Här arbetar hon med ”skapande verksamhet” och enskild bildterapi med patienter med olika former av ätstörningar. Patienterna har även möjlighet att på egen hand arbeta kreativt med olika hantverksaktiviteter.

Christel Nilsson arbetar på Kulturcentrum Skåne, Lund, som utbildningsledare. Kulturcentrum Skåne är en skola som ger utbildningar inom musik, bild och teater för personer med funktionshinder. Det finns olika utbildningsnivåer och eleverna är vuxna.

Inger Eriksson är diakon vid Sjukhuskyrkan, Lund. Inger arbetar inom flera områden, men det vi framförallt samtalade om var hennes arbete med poesi och poesigrupper för äldre människor på hospice och sjukhem. Inger har även skrivit en avhandling (Eriksson 2006) om detta som jag här använder mig av som tidigare forskning.

Nils-Eric Sahlin är professor i medicinsk etik och före detta professor i teoretisk filosofi i Lund. Nils-eric har forskat inom olika filosofiska områden bl.a. om kreativitet. Vissa av Nils-Erics tankar som är hämtade från *Kreativitetens filosofi* (2006) använder jag mig av i denna studie.

4.5 Tillvägagångssätt

Jag valde att göra en kvalitativ studie och det jag började med var att söka information och läsa in mig på området. Jag läste teorier och annan litteratur, och antecknade allt av relevans. Ganska snabbt fick jag också tag i intervjupersoner. Innan jag träffade dem utförde jag ett

informationsbrev (se bilaga 1) och en intervjuguide (se bilaga 2) som skulle vara till hjälp både för dem och för mig. Varje intervju varade i ungefär en timma och jag fick möta varje intervjuperson på dess arbete och utföra intervjun där. Genom att jag fick komma till dem och se deras arbetsplats har jag mer förstått vad kreativitet kan handla om i psykosocialt arbete och detta har varit värdefullt för mig som undersökare. Intervjuerna utförde jag under ca en veckas tid och efter att empirin var insamlad genom inspelning på kassett så transkriberades den. Jag transkriberade materialet genom att manuellt lyssna av bandspelaren och jag skrev av i princip allt som sades. Ibland kunde jag inte urskilja orden och då kunde jag inte ta med detta. Några gånger talade intervjupersonen om saker långt utanför ämnet. Då valde jag att inte transkribera detta eftersom det inte var relevant för studien.

När jag hade transkriberat alla intervjuer började jag arbetet med att försöka urskilja teman och se gemensamma nämnare i de olika intervjuerna. Detta var en intressant men tidsödande process. Jag kunde urskilja olika teman och jag märkte att de fyra intervjupersoner som arbetar i människobehandlande verksamheter många gånger hade liknande tankar. Den femte intervjupersonen, som inte på samma sätt arbetar med människor, hade avvikande funderingar i en del. Detta behöver dock inte bero på arbetets art, utan kan handla om att han har forskat kring ämnet och på ett mer filosofiskt plan definierar begreppet kreativitet. Hans tankar kunde till vissa delar användas i de teman jag urskiljde och hans intervju gav en större helhets bild åt studien.

I samband med att jag urskiljde teman från materialet så studerade jag teorier. Jag valde ut teoretiska begrepp i relation till empirin (Aspers 2007) och teorin har hjälpt mig att förstå vilka begrepp som varit viktiga att analysera. Vilka teoretiska begrepp jag använt presenteras närmare i *Teoretiska utgångspunkter och begrepp*. Jag ville använda mig av relevant teori för varje tema, för att kunna framställa materialet på ett spännande sätt och ge det en intressant infallsvinkel. För att förtydliga intervjupersonernas tankar så har jag valt ut vissa citat ur det transkriberade materialet. Till dessa har jag använt teorier och tidigare forskning och detta tillsammans har jag tolkat och analyserat. Jag har lagt ner mycket tid på analysen, att urskilja teman och teoretiskt rama in dessa. Det har ibland varit en arbetsam process och svårt att inte vara subjektiv. Det är lätt att i en kvalitativ studie såsom denna bli subjektiv och välja ut de delar ur intervjuerna som man själv tycker är intressanta och passar det man vill säga. Jag har fått kämpa med att inte välja ut de delar ur materialet som visar de sidor av kreativitet som jag anser stämmer med verkligheten. Genom att vara medveten om denna fara så tror jag

emellertid att man lättare kan undvika den. Det har trots min medvetenhet varit svårt att vara helt objektiv i denna kvalitativa studie och risken finns att tolkningen av empirin har blivit färgad av mig som undersökare.

4.6 Metodens förtjänster, begränsningar och tillförlitlighet

Den kvalitativa metodens förtjänster, här med den tematiskt öppna intervjun, är att intervjupersonernas kunskap och erfarenhet har stort utrymme. Om det t.ex. uppkommer avvikelser från ämnet i en intervju ses detta som en kunskapskälla eftersom det visar på något som intervjupersonen upplever är viktigt (Bryman 2002). Då jag ville ha fram kvalitativa data såsom upplevelser, tankar, funderingar, känslor osv., valde jag en kvalitativ metod som hjälpte mig med detta (Bryman 2002). Studien har haft både sina begränsningar och fördelar. Begränsningar med tanke på att syftet varit ganska abstrakt och att begreppet kreativitet är ett ord som kan innehålla så oerhört mycket. Detta förstod jag alltmer under undersökningens gång och flera gånger har jag bytt fokus. Jag har också läst mycket olika sorters litteratur. Det svåra i studien anser jag alltså har varit inriktningen på syftet. I och med att jag inte vetat vad intervjuerna skulle ge för material så har det varit svårt att förbereda teorier och tidigare forskning innan.

Nu till fördelarna, vad som varit enklare i studien. Jag tycker det har varit relativt lätt att få intervju personer, människor tycker det är roligt att prata om ämnet kreativitet. Det verkar som de flesta som arbetar med kreativa metoder i sitt arbete är kreativt lagda själva och ”brinner” för det de gör. Detta kanske ger en sned bild av vad kreativitet i socialt arbete är, men jag anser att för att få ett intressant material till studien så bör man ha med intervju personer i studien som har erfarenhet och har funderat över ämnet.

Angående reliabiliteten i studien så anser jag, i enighet med Kvale (1997), att det är omöjligt att utföra en totalt objektiv kvalitativ studie. Reliabiliteten innebär att man ska kunna få samma resultat om studien görs en gång till, att man ska kunna upprepa resultatet. Min roll som undersökare påverkar hela den kvalitativa studien och därmed resultatet.

Intervju personernas inställning till studien och intervjuaren kan variera och även detta inverkar på studiens resultat. Det är också möjligt att jag omedvetet ställt ledande frågor under intervjuerna som kan ha haft inverkan på intervju personernas svar och därmed påverkat

resultatet. Då jag intervjuade personerna med en öppen tematisk intervju hade jag detta att jobba utifrån, att utveckla dessa teman med hjälp av teori och forskning. Vissa teman har inte besvarats av alla intervjupersoner, och det är en brist i studien. Min roll som undersökare, intervjupersonernas inställning och brister i intervjuerna medför att reliabiliteten är ganska låg. Detta är inget ovanligt fenomen i kvalitativa studier. Reliabiliteten är dock betydelsefull inte bara i resultatet utan även viktig under intervjuerna, i utskriften av materialet och i analysen (Kvale 1997).

En hög validitet innebär att man mäter det som verkligen ska mätas i en undersökning. Har jag verkligen mätt kreativitet i psykosocialt arbete och inget annat? I en kvalitativ studie där djupgående studier ofta görs, är möjligheten god att åstadkomma hög validitet. Enligt Kvale (1997) så kan man ha ett *praktiskt förhållningssätt* till resultatet. Ett praktiskt förhållningssätt till intervjuresultatets validitet utgår från föreställningen om att giltigheten har med ett påståendes hållbarhet och trovärdighet att göra. Validering handlar då om att i undersökningen ständigt kontrollera, ifrågasätta och teoretiskt tolka resultaten. Validiteten i denna studie är relativt hög då jag anser att det är kreativiteten i det psykosociala arbetet som jag lagt fokus på. Intervjupersonernas påståenden handlar om kreativitet och jag anser att de har trovärdighet. Jag har under undersökningens gång ifrågasatt och teoretiskt tolkat svaren, allt för att validiteten ska bli så hög som möjligt.

4.7 Etiska överväganden

Det är viktigt att fundera kring etiska frågor redan i början av en intervjuundersökning för att undvika misstag och missförstånd och enligt Kvale (1997) ska etiska avgöranden aktualiseras under hela forskningsprocessen. Då det är människor som utgör grunden i denna undersökning är det viktigt att reflektera kring etiska aspekter. Jag har talat med personer om ämnen som rör kreativitet och hur man ser på ett kreativt arbetssätt, och vi har under intervjuens gång tagit upp flera olika aspekter av just kreativitet och kreativitet i socialt arbete. Jag anser inte att frågornas art är etiskt känsliga, men jag har ändå talat med varje intervjuperson om dessa etiska frågor innan intervjuerna ägde rum.

Då man utför intervjuer gäller det att vara noggrann när det gäller att ge information om studien; varför och hur den utförs och vem som gör det. Att jag fick informerat samtycke

(Kvale 1997) av intervjupersonerna var en förutsättning för att jag överhuvudtaget skulle kunna utföra studien. När intervjupersonerna gav besked om att det var i sin ordning att få komma för en intervju, så skickade jag ett informationsbrev (se bilaga 1) där all relevant information om studien fanns med. Jag skickade även den intervjuguide (se bilaga 2) som jag själv använde mig av under intervjun. Detta för att intervjupersonerna skulle ha en chans att sätta sig in i ämnet. Alla intervjupersonerna har gett sitt samtycke till att medverka i denna studie och det är på deras egna villkor de deltagit.

Innan varje intervju så var jag noga med att tala om hur rutinerna skulle gå till efter intervjun. Jag berättade att det inspelade materialet skulle raderas efter transkription och att det endast var jag som skulle lyssna av kassetten. Jag frågade även om anonymitet och konfidentialitet. Alla intervjupersonerna ville vara öppna med vilka de är, var de jobbar och vad de heter. I och med att ämnet inte är av känslig art så anser jag att deras icke-anonymitet är i sin ordning. Personerna i studien är alltså inte anonyma. Autonomikravet (Vetenskapsrådet 2008) är av hög vikt i denna studie och jag sade tydligt att det material som används enbart kommer finnas i denna studie. Innan studiens utgivande har relevanta avsnitt från intervjuerna lästs igenom av intervjupersonerna och godkänts av densamma.

4.8 Förförståelse

Det är viktigt att undersökaren vet vad hon/han tar för givet och vad som därmed inte kommer ifrågasättas i studien, menar Aspers (2007). Mitt eget intresse av bild, musik, visuella uttrycksmedel, skapande, praktiska sysslor, osv. har väckt frågor kring kreativitet. Jag har genom mina egna intressen blivit intresserad av hur man ser på kreativitet inom socialt arbete idag. Kanske att detta intresse kan leda till att jag tar saker och ting för givna och risken finns att jag ser saker utan ”vetenskapliga glasögon” (Aspers 2007). Jag anser dock att studiens syfte och utformning har haft en sådan karaktär att det är svårt att ha förutfattade meningar.

5 Analys

I detta kapitel kommer jag analysera intervjuerna och sammanföra dem med relevanta teorier och tidigare forskning. Kapitlet innehåller fem avsnitt; *Relationen som utgångspunkt*, *Det kreativa mötet*, *Kreativitet som dialog*, *Kreativitet som förändring* och *Sammanfattning och slutdiskussion*.

5.1 Relationen som utgångspunkt

När jag arbetat med denna studie har jag under tidens gång förstått att *relationen* är en grund för psykosocialt arbete. Relationen är en förutsättning för att kreativitet ska uppstå i det psykosociala arbetet. Varför är relationen så viktig?

5.1.1 Varför relationen?

När intervjupersonerna och jag samtalat om kreativitet har det framkommit att relationen är en oerhört viktig del av det kreativa arbetet. Men vad är det egentligen som är så viktigt i relationen? Kristine, socialtkurator på arbetskollektivet Torpet, menar att kreativiteten bygger mycket på relationer. Hon säger att det är viktigt att man känner att man får lov att använda sin kreativitet och bli uppskattad för det. Hon uttrycker i intervjun att relationen är en drivkraft i allt, och säger:

Delaktighet i arbetet, det är viktigt att man är sedd för det man gör, att man får förtroenden, att man får uppskattning för saker och ting - att man blir lyssnad på... (Kristine)

I citatet ovan tolkar jag Kristine som att relationen skapar delaktighet, förtroenden och uppskattning och gör så att någon lyssnar på en. Diana som arbetar på Ätstörningscentrum i Lund, talar här om relationen i behandlingsarbetet:

Relationen är den absoluta förutsättningen för en bra terapi! Om man föreläser behöver man enbart fånga gruppens intresse, men i en terapeutisk situation i grupp eller individuellt måste där finnas förtroende och tilltro till varandra. (Diana)

Diana tar upp förtroende och tillit som det viktigaste i en behandlingssituation, och jag förstår det som att hon anser att detta är utgångspunkten i behandlingen. Christel som arbetar på Kulturcentrum Skåne tar också upp trygghet och tillit som viktiga faktorer för att kreativitet

ska uppstå. Men Christel menar att kreativitet också kan uppstå i det motsatta förhållandet, då man är otrygg och *inte* har en fast tillvaro och är olycklig. Nils-Eric är professor i etisk medicin och har i *Kreativitetens filosofi* (2006) forskat kring begreppet kreativitet. När jag samtalande med Nils-Eric om kreativitet så pratade vi om just relationen, och han menar att man måste kunna lita på varandra när man är kreativ. Han säger:

... om inte du och jag litar på varandra, och litar på varandra till 120 %, hur ska vi då klara av att göra nånting som ingen annan gjort? (Nils-Eric)

Citatet ger mig förståelse för att kreativitet är att skapa något nytt och för detta krävs att man litar på varandra. Om man ska vara kreativ är det liten chans att man lyckas och stor risk att man misslyckas, hävdar Nils-Eric, och därför är det viktigt att kunna lita på varandra i relationen. Inger, diakon vid Sjukhuskyrkan Lund, arbetar mycket med poesi tillsammans med äldre personer. Hon menar att det är kontakten med gruppen och varandra som är det viktiga. Hon säger:

Det finns en koppling mellan kreativitet, relation och möte. På nåt sätt hänger det ihop med om man är trygg i gruppen eller i relationen, så tror jag det ökar förmågan av vara kreativ. Vad nu kreativitet är! (skratt). (Inger)

Ingers citat talar om tryggheten i relationen och att det finns ett samband mellan en god relation och hur kreativ man är; ju större trygghet desto mer kreativitet. Alla intervjupersonerna anser att relationen är en grund för att kreativitet ska uppstå, samtidigt som Christel menar att kreativitet faktiskt kan uppkomma även om man inte har en trygg relation. Vad är det då i relationen som är så viktig? Det intervjupersonerna svarat är att relationen ger *delaktighet, att man blir sedd, uppskattning, att någon vill lyssna, trygghet, tillit, förtroenden*. Det är således detta som är viktigt i relationen.

5.1.2 Vad är viktigast i en relation?

Det intervjupersonerna framför allt poängterat är *trygghet, tillit* och *förtroende*, att detta är det viktigaste i en relation. Att relationen är en grund för kreativitet och socialt arbete har vi förstått av intervjupersonerna, och detta överensstämmer också med Mays (2005) tankar om relationer. Vad säger då May (2005)? Han påstår att relationen och upplevelsen av att man existerar är förutsättningen för att man ska kunna bearbeta problem som man har. Weinberger (1995) tar i sin forskning om psykoterapi upp Freuds idéer om att relationen är en bas för

terapirelationen. Freud i Weinberger (1995) poängterar vikten av att terapeuten förstår, känner med patienten och kan inge hopp och mod. Intervjupersonernas tankar i samklang med Mays (2005) teorier pekar på relationen som en *förutsättning* i socialt arbete, där arbetet många gånger handlar om problem och svårigheter som människor befinner sig i av olika anledningar. Men vad krävs då för att kunna bearbeta dessa problem? Jo, enligt May (2005), Freud i Weinberger (1995) och intervjupersonerna krävs just en relation. Rogers i Weinberger (1995) menar att i en klientcentrerad terapi så är relationen inte bara central, den är *allt*. Buber (1994) använder begreppen ”Du”, ”Jag” och ”Det” när han vill beskriva relationer och ett han menar att ett ”Du” blir till i en *relation* med en annan person. Med ett ”Du” menar Buber att man är ett subjekt, en *person* för någon. Och detta, att bli ett ”Du”, är grunden för en relation. Med andra ord så krävs en ”Jag - Du”- relation i en behandlingssituation. Jag ska tala mer om detta längre fram i kapitlet.

Flera av intervjupersonerna talar om tillit, trygghet och förtroende, men varför är just detta av vikt för kreativiteten? Varför är tillit och förtroende en grund för att kreativt socialt arbete ska kunna uppstå? Det kommer vi till nu.

5.2 Det kreativa mötet

Vilken roll spelar tillit och förtroende i ett kreativt socialt arbete? I detta avsnitt kommer jag ta upp hur kreativiteten kan fungera som ett *möte* mellan människor och dess omgivning, där tillit och förtroende har en väsentlig roll.

5.2.1 Kreativitet – mötet mellan människor och med sitt ”Jag”

På Kulturcentrum Skåne försöker man möta varje elev så som man möter ”vanliga” människor. Christel säger i citatet nedan:

Det handlar om att möta varje människa. Så är det ju, det är mötet mellan människor, det är där kreativiteten skapas, det är där kunskapen skapas... Det är så vi ser på det. (Christel)

Man försöker på Kulturcentrum Skåne att *möta* varje person och jag förstår det som att kreativiteten skapas i detta möte mellan människor. Inger menar att möten sker mellan människor och *med sig själv* i kreativiteten. Hon talar om kreativa möten, att det känns

kreativt i de möten som uppstår i poesigrupperna, där de delar sina erfarenheter med varandra. Hon säger:

... där upplevde jag att det blev kreativa möten, när vi läste dikter sen och samtalade utifrån de dikterna. (Inger)

Uppstår kreativiteten i mötet mellan människor? Jag förstår det som att det kan vara så, men samtidigt verkar det som att ett möte kan ske *inom* en människa när denne är kreativ. Inger påstår att kreativitet kan uppstå i mötet med sitt "Jag", i sitt eget inre, på djupet. Vad menar Inger med detta? Buber (1994) menar att relationen uppstår mellan en individ och sin omvärld, och säger i citatet nedan:

Den som står i relationen tar del i en verklighet, det betyder en tillvaro som inte bara finns i honom och inte bara utanför honom. (Buber 1994, s. 84).

Författaren talar här om det som Kristine tidigare nämnt, nämligen att delaktighet är ett måste för att man ska kunna uppleva sin existens. Buber menar att "Jaget" blir verkligt genom delaktigheten. Inger påstår att kreativiteten kan uppstå i detta "Jag", men för att "Jaget" överhuvudtaget ska bli verkligt krävs en delaktighet i livssituationen. Så när Inger menar att kreativitet kan uppstå i mötet med sitt "Jag" så krävs det först en delaktighet för att detta ska kunna ske.

5.2.2 I mötet med ett annat "Du" föds kreativitet

Eriksson (2006) menar att poesi och poesigrupper har en social dimension i mötet med ett annat "Du", och annan forskning (Agostinelli 2000) åsyftar också detta. Jag tolkar det som att Eriksson menar att kreativitet uppstår i mötet mellan "Jaget" och ett annat "Du". Det är en intressant tanke och något som också Winnicott (1995) skrivit om i *Lek och verklighet*. Winnicott (1995) talar om ett tredje område, *det potentiella rummet*, som finns utöver den inre och yttre verkligheten. Var befinner sig då detta potentiella rum? Författaren menar att när en människa föds skapas detta speciella område mellan det lilla barnet och mamman (eller pappan). Föräldrarnas kärlek ger barnet tillit och trygghet till omvärlden, och denna tillit och trygghet är en förutsättning för att det potentiella rummet ska växa fram hos barnet. Skoglund (1990) säger att för att kunna vara kreativa och skapa något nytt måste vi ha kontakt med det inre av oss men samtidigt den yttre verkligheten. Även Grönlund och Lumsden i Konarski (1991) menar i sin forskning om dansterapi att denna skapande dans

äger rum i ett s.k. övergångsområde. Övergångsområdet har samma innebörd som Winnicotts (1995) potentiella rum, och finns mellan leken och verkligheten. Det är i detta möte mellan ett "Jag" och ett "Du" som leken och kreativiteten föds.

5.2.3 *Tilliten - en förutsättning för mötet*

Hur ska det potentiella rummet "blomma ut" hos en person som lider av t ex psykosomatiska besvär, depression, ätstörningar, osv.? Grundtanken i Winnicotts (1995) teori om det potentiella rummet är att det måste finnas *tillit* mellan personen och omgivningen. Hos många personer finns emellertid en brist på tillit och det minskar individens potentiella rum. Att det potentiella rummet är begränsat medför då att kreativiteten hämmas. Kristine berättar hur det är på Torpet:

... det är många här som inte känner sig speciellt fria, varken gentemot mig eller mot *nån*, som lever i en ganska begränsad värld. De är inte vana vid dialog. (Kristine)

Utifrån Kristines citat ovan tolkar jag det som att det potentiella rummet är bristfälligt hos vissa personer som kommer till Torpet. Utifrån Winnicotts teorier (1995) beror detta på att det inte finns tillit mellan personen och dess omgivning. Winnicott menar att hos många människor finner man brist på tillit och detta medför sämre kreativitet. För att det potentiella rummet ska växa krävs det att de personer som finns omkring personen introducerar kreativiteten för denne, allt efter den individuella förmågan, emotionella ålder och utvecklingsfas. Jag menar att Winnicotts (1995) tankar är viktiga i socialt arbete. När man som person inte känner sig fri i mötet med andra människor är det viktigt att människor runtomkring skapar en relation och inger förtroende. Detta för att sedan införa kreativiteten hos denne. Under goda omständigheter kommer det potentiella rummet att fyllas av personens egen skapande fantasi (Winnicott 1995). I den ordningen verkar det ske det på Torpet. Kristine framhåller i vår dialog att det hänger en hel del på henne och de andra socialkuratorerna hur mötet med personerna blir, hur relationerna och kreativiteten ser ut.

5.2.4 *Kreativitet som övergångsobjekt*

Ett *övergångsobjekt* (Winnicott 1995) är en sak, t ex en nallebjörn eller en snuttefilt, som det lilla barnet tillsammans med föräldern skapar för att barnet själv ska kunna finna tröst när det är ledset. Alla människor använder sig av övergångsobjekt och de kan se väldigt olika ut. Jag

anser att *kreativitet* kan användas som övergångsobjekt. Vad menar jag med detta? Inger menar att mötet med poesi och möten i poesigruppen kan vara ett sätt att hantera olika känslor hos en människa. Inger säger:

Om man har upplevelser av att man känner sig splittrad, orolig, kanske 'fladdrar runt' och så får man hjälp med att 'samla sig', en 'inre samling'. Man kanske känner att man blir lugnare, hittar något av sitt eget inre, 'det här är jag'. (Inger)

Jag anser att poesin och poesigruppen här fungerar som övergångsobjekt och hjälper personen att hantera oro, splittring och andra känslor. Övergångsobjektet, här poesin, resulterar i att personen blir lugnare och hittar sitt eget "Jag". Jag menar att kreativitet i olika former kan fungera som ett övergångsobjekt i olika situationer i psykosocialt arbete. När man behöver tröst, vill ha utlopp för känslor, bearbetar upplevelser, går vidare i livet, skapar något nytt, osv., så kan kreativiteten vara sättet som hjälper en med detta. Mishara i Goodman (1998) menar att när vi skriver, målar, talar och skapar så översätts svåra och känsloladdade upplevelser till kognitiva och detta resulterar i att förhållandet till ens bakgrund, trauman och psykiska besvär förändras. Ingers citat visar på att poesi hjälper personen genom att denne blir lugnare och hittar sitt eget "Jag". Övergångsobjektet är beroende av de professionella i psykosocialt arbete och, så som Kristine uttryckte det, så hänger det en hel del på de anställda hur relationerna blir. Jag menar att de professionella också bör ge redskap till personer med psykosocial problematik för att de själva ska kunna hantera sina problem. Kreativiteten kan fungera som ett sådant redskap för en person när t ex dennes behandling är avslutad och han/hon inte längre får samma stöd. Kreativiteten kan då användas som ett övergångsobjekt och kan medföra att han/hon får lättare att hantera svåra stunder såsom depressioner, återfall i missbruk, osv.

5.3 Kreativitet som dialog

I detta avsnitt kommer jag ta upp hur kreativitet i socialt arbete används som en kommunikationsform, en dialog.

5.3.1 Hur kan kreativitet vara en dialog i socialt arbete?

Jag har samtalat med intervjupersonerna om vad kreativitet är i stort och även hur de tycker

att kreativitet används i deras arbeten. Vi talade också om vad deras arbetsmetoder kan leda till och resultera i hos personer. Christel talar bland annat om hur viktigt det är att man blir bejakad i kreativiteten, att bli bekräftad i saker man tänker på, idéer, tokigheter, osv. Hon säger:

Varje gång man blir bejakad i en sån ny tanke, eller i en liten tokighet, så vågar man ju mer nästa gång. Då provar man ju, expanderar, man den för varje gång. Så till slut är man ju självständig i skapandet. (Christel)

Jag tolkar Christel som att varje gång man blir bekräftad i det man gör så vågar man desto mer nästa gång. Kristine menar att kreativiteten gör så att människor växer och säger här:

Att man har plats för mer än bara sig själv och det är att växa tycker jag. Eller att nån har haft nån idé eller att nån pratar helt plötsligt mer, blir mer synlig, mer närvarande. Ganska små grejer ibland, men det här med att ta ansvar tycker jag är häftigt när man ser. Att få visa att 'jag kan det här' och att vi liksom supportar och *ger* mer ansvar också. (Kristine)

Citatet ovan visar på att efter en tid på Torpet så blir man friare, man vågar ta för sig samtidigt som man *får* mer ansvar. Jag påstår att kreativiteten används som en sorts *dialog* där t ex en patient är den som kommer på idéer och provar nya saker, medan den hjälpande ger respons tillbaka. Det verkar vara av stor vikt att den hjälpande ser personen, bejakar, bekräftar och ger ansvar. Laub och Podell i Goodman (1998) menar att när man är kreativ och skapar så gör man något bestående, ett bevis som inte går att radera. Detta skapade bekräftar verkligheten och här kan terapeuten ge en struktur som binder samman det trasiga. Diana är på samma spår som Laub och Podell och anser att genom det skapande icke-verbala språket får man ett rakare sätt att kommunicera än i det verbala samtalet, man kan inte "fly undan" på samma sätt. När man är i den kreativa, skapande processen kan man inte skydda sig, det skapade bara "blir". Diana menar att terapeuten här har en viktig roll att få personen att samtala om det som skapats, låta alla olika känslor få komma fram och stödja personen att härbärgera detta. Diana uttrycker:

Ett kreativt arbetssätt lockar patienten till ett självständigt tänkande och agerande och det måste de ha för att kunna ta tag i livet utanför dagvården. Vi ställer krav, men de är inte för höga och vi tror på att patienterna klarar utmaningar. (Diana)

Kreativitet i socialt arbete, då tänker jag på att det är viktigt att alltid utgå från klienters behov, att fråga dem vad de vill ha, vad de tycker är viktigt, hur de kan gå tillväga för att lösa problem i tillvaron, att ha tilltro till klienterna egna förmåga. Att se till att det man erbjuder i form av behandling eller hjälp är tillräckligt utmanande för att vara intressant och ligger på rätt nivå, inte för svårt eller för lätt. (Diana)

Jag förstår av Dianas citat att utmaningar leder till självständighet. Diana menar att kreativitet också kan fungera som en kommunikativ process *med* materialet. Hon uttrycker:

I skapande aktiviteter och bildterapi är patienterna i en egen kommunikativ process med materialet och detta ger en fördjupad upplevelse av känslor som på detta sätt tillåts komma fram. Deras självbild stärks genom dessa metoder och de får lättare att uttrycka behov, känslor och tankar. Det är en djupbearbetande process. (Diana)

Här sker det en dialog mellan personen och *det som skapas*. Jag tolkar det som att en kreativ kommunikation låter känslor, behov och tankar kommer upp till ytan. May (1994) talar också om skapandet som en process. Han menar att skaparprocessen är människans sätt att uttrycka sig i förverkligandet av sig själv. Laub och Podell i Goodman (1998) menar att skapande ger möjlighet att lyfta fram undertryckta trauman genom att man håller en dialog i det närvarande. Detta tvingar en person att ta itu med dessa känslor och behov. Som Diana uttryckte det så kan man inte "fly undan" det man skapar. Goodman (1998) menar att en terapeut dock aldrig bör tolka patientens mående bara av det som skapas, att enbart detta får säga oss hur personen känner sig. Det skapar bara generalisering och terapeuten objektifierar personen snarare än att denne får vara ett subjekt, och det gör skada för personen.

Kommunikation kräver engagemang och May (1994) menar att för att bli en hel människa, bli ett "Jag", krävs engagemang i den situationen man befinner sig. Kan man då "tvinga" någon att engagera sig? Nej, jag tror det handlar mycket om det som tidigare tagits upp; i relationen kan kreativiteten födas, och detta medför engagemang.

5.3.2 Kreativitet som leder till självständighet

Christel tar upp vikten av att bli bejakad och att det kan leda till självständighet. Diana talar

även hon om att kreativitet leder till självständighet och hon påpekar att det är viktigt att ställa krav och lyssna till personens behov. Kristine säger att kreativitet gör så att man vågar ta mer ansvar, man blir sedd och tar för sig. Detta handlar också om ökad självständighet, anser jag. Kristine menar också att socialkuratorernas uppgift är att supporta och vara lyhörda för när personen är redo att få mer ansvar. Detta gäller inte bara socialtkuratorer, anser jag, utan alla som finns i psykosocialt arbete och arbetar med människor.

Detta som intervjupersonerna tagit upp tycker jag till stor del handlar just om att kommunicera. Att *uttrycka sin längtan, uttrycka behov, tankar och känslor, få idéer, prata mer, ta ansvar, bli mer synlig och närvarande och att våga* - det är något som den kreativa kommunikationen innebär. Enligt Kristina, Diana och Christel leder detta till ökad självständighet.

5.3.3 Och vad har den hjälpande för ansvar...?

Att uttrycka sig kreativt är ett sätt att hålla dialog, att kommunicera. Grunden för denna dialog är dock en relation. Detta stämmer överens med Bubbers (1995) teorier om att ett samtal handlar om att ha *förståelse* för en annan människa. Att förstå en annan människa kräver en relation som är okonstlad och närvarande. Israel (1991) menar att *ömsesidighet* krävs för en "Jag - Du"- relation i socialt arbete. Genom dialogen uttrycker man sig i denna relation. Israel säger:

För att inte skapa och hålla en "Jag - Det"- relation med hjälp av makt borde terapeuten från början hjälpa patienten att uppfatta sig själv som ett självständigt och insiktsfullt subjekt. (Israel 1991, s.82)

Jag tolkar det som att självständighet växer fram ur en relation där man behandlar varandra som subjekt, dvs. i en "Jag - Du"- relation. I psykosocialt arbete är en "Jag - Du"- relation därför att sträva mot, anser jag. Skau (2007) menar att när det inte längre finns något objekt, ett "Det", i en relation förändras ansvarsförhållandena. Man utgår då istället från en relativ jämställdhet som kan leda till en ömsesidig dialog. Hur kan man då förhindra att t ex terapeuten ser klienten som ett objekt? Kreativitet i socialt arbete kräver engagemang av båda parter, både av människan i behov och av den som hjälper. I Goodman (1998) menar Laub och Podell att terapeuten kan ge struktur åt klienten, och genom detta kan han/hon börja

bearbeta sina problem. Om den som står i behov av hjälp ses som ett objekt av t ex sin terapeut, sker en gradvis försämring av personens självbild (Skau 2007). Skau menar att den professionella hjälparen till stor del står för denna utveckling av en självbild. Hur utvecklingen ser ut avgörs av kompetens och hur den hjälpare ser på sin funktion i det sociala arbetet. Som svar på frågan hur man förhindrar att klienten ses som ett objekt, så anser jag att det avgörande är relationen mellan terapeut och klient och även hur terapeutens kompetens och funktion ser ut.

När intervjupersonerna talade om sin egen roll i kreativiteten så använde de ord som, *bejaka, bekräfta, lyssna på, ställa krav, stödja, se vad personen själv vill, se till behov och förmågor, ge ansvar*. Dessa ord beskriver vad den hjälpare kan ha för funktion. Jag anser att den hjälpare, t ex terapeuten, kuratorn, behandlingsassistenten, har en viktig roll som handlar om allt detta som intervjupersonerna tagit upp. Att se personen, lyssna, är något som också Israel (1991) talar om. Han säger:

Genom att lyssna kan den ena partnern översätta den andras yttranden och integrera dem med den egna kunskapen. Detta är en förutsättning för ömsesidig förståelse och samförstånd. (Israel 1991, s.82).

Jag tolkar det som att i en "Jag - Du"- relation hålls dialog och genom förståelse kan hjälparen integrera personens behov med sin egna professionella kunskap. Psykoanalytikern Stern i Johnsen (2003) menar att dialogen inte bara går ut på reflektion och att skapa versioner av olika upplevelser, utan språket innefattar även *handlingar* och det vi gör gentemot varandra. Jag anser att kreativitet är en handling vilken fungerar som en dialog, och denna dialog ökar förståelsen mellan människor. En dialog kan vara verbal men kan även ha andra uttryckssätt, såsom skapande, kreativa idéer, osv. Här tror jag, i överensstämmelse med Israels (1991) tankar, att den hjälpare måste lyssna och översätta det som klienten uttrycker med sin professionella kunskap.

Jag menar att förståelsen för en människa kan öka genom kreativa handlingar, en kreativ dialog. Bernler (1993) menar att för att öka den hjälpsökandes motivation och kunna hålla kvar henne i behandlingen så länge behov finns, räcker det inte med en god relation. Behandlingen måste också leda till någon form av *förändring*. Hur kan då förändring för en människa ske genom kreativitet?

5.4 Kreativitet som förändring

Hur kan kreativitet förändra en människa?

5.4.1 Tillstånd att vara modig

Bernler (1993) menar att i det psykosociala arbetet måste en förändring ske hos den hjälpsökande. Detta för att han/hon ska vara motiverad och för att en behandling ska gå framåt. Christel anser att det är av ytterst stor vikt att människor runtomkring ger varandra *tillstånd* att vara kreativ och prova nya saker, gå utanför ramarna, och att bli peppad i det.

Hon säger:

Det är när man blir äldre, ganska snabbt så har man ju lärt sig hur systemet fungerar; 'det där får man göra, det där får man inte göra' ... Då gäller det att man har människor omkring sig, tror jag som säger; 'släpp på det, tillåt dej att pröva nåt nytt, det gör ingenting om det blir fel'. (Christel)

Från citatet ovan förstår jag att människorna runtomkring en person med psykosociala behov måste vara så tillåtande att personen vågar pröva, vågar misslyckas, vågar chansa. Christel poängterar i vårt samtal att det är enormt viktigt att människor backar upp en person när denne tar risker och chansar. Hon anser att det på Kulturcentrum Skåne är extra viktigt att lyfta fram detta, då de flesta som befinner sig där är beroende av omsorgen. Även om den är nödvändig och något bra, så kan den ofta beskydda personen *alltför* mycket. Christel uttrycker:

Det är ju i att riskera nånting, det är ju då man också får chansen att lyckas med nånting. (Christel)

När man riskerar något så kan man misslyckas men också lyckas. Nils-Eric anser att kreativitet alltid medför en risk att misslyckas och då är tryggheten viktig så att man känner att man *får* misslyckas. Jag har förstått det som kreativitet till stor del handlar om att våga. Men för att våga måste man ha människor runt omkring som låter en ta risker och prova nya saker.

5.4.2 Att få misslyckas kan ge ökad självkänsla

Wikström (2003) menar att en *medveten* utveckling av den kreativa förmågan kan medföra att personlighetsdrag som självsäkerhet och initiativförmåga förstärks. Jag har förstått det som att kreativitet kan förändra en person, men hur ser denna förändring ut? Kreativiteten i sig gör så att en person *skapar nya möjligheter, kan lyckas, bygger upp sig själv, kan känna tillit, känna glädje och stolthet* över saker man skapat. Dessa meningar är hämtade från intervjupersonernas citat om kreativitet. Citaten säger en hel del hur kreativiteten kan leda till förändring. Skoglund (1990) menar att kreativitet är en strävan, ett förhållningssätt som innebär utveckling och öppning och att skapa något nytt, ställa egna frågor, hitta egna lösningar, att gå vidare, ge form och ordna kaos. Psykisk ohälsa kan förhindra kreativiteten men i en social relation, ett sammanhang, kan personen uppleva att kreativiteten återigen växer fram.

Att ge tillstånd att prova nya saker, peppa en person att gå utanför ramarna, att det får bli fel, att ge hjälp på vägen, skapa tillit och att en person får misslyckas är också något som kreativitet möjliggör. Detta har framkommit genom intervjuerna. Jag anser att dessa citat pekar på terapeutens eller behandlarens ansvar i det psykosociala arbetet. Sahlin (2006) menar att kreativitet är att se saker på ett nytt sätt, en förmåga att förändra sina förväntningar och värderingar. Jag anser att det är något man alltid bör sträva efter i psykosocialt arbete.

5.4.3 Kreativitet som förändring

De tankar som kommit fram av intervjuerna kan förstärkas genom Stern i Johnsen (2003). Stern säger att när man känner tillit för omgivningen så stärks självkänslan och man utvecklar nya beteenden och nya förmågor, allt utifrån vilken utvecklingsfas man befinner sig i. Dessa nya förmågor och beteenden innebär nya sätt att organisera de subjektiva erfarenheter man har av sig själv och andra. Men vad har egentligen detta med kreativitet att göra?

När man gör sådant som man egentligen inte vet vad det kan leda till, så tar man en risk. Detta är delvis vad kreativitet innebär. När man vågar och riskerar så lyckas man ibland och det är vid de tillfällena ens självkänsla ökar. Enligt Stern (Johnsen 2003) leder detta till att man utvecklar nya förmågor och ett nytt beteende. I Goodman (1998) menar författarna att när en person beskriver trauman genom att skapa så ändras förhållandet till detta. Traumat får då en annan betydelse och relationen till problemen förändras i denna stund. Vad är det då för

förmågor och beteende som utvecklas av kreativitet? Jo, jag anser att det kan vara det som intervjupersonerna pratat om; att börja tro på sig själv, att våga vara ännu mer nytänkande, att man tar ansvar över sig själv och andra. Sällan handlar det kreativa om något unikt eller oöverträffat men jag menar att det för personen i fråga är ett stort steg framåt. Kreativitet handlar inte om att åstadkomma storverk, utan som Sahlin (2006) menar så är det viktigaste att man givet förutsättningarna skapar något nytt. Forskning pekar på att effekterna av en kreativ terapi kan underlätta övriga livet, t ex att delta i annan rehabilitering eller lättare kunna vistas i grupp (Agostinelli 2000).

Att vara kreativ kräver mod och leder efter hand till ökad självsäkerhet och en större initiativförmåga. Mays (1994) begrepp *skapande mod* innebär just detta; att finna nya former, nya symboler och mönster. Han menar att det är kreativiteten som får en människa att känna att livet är värt att leva. Motsatsen är likgiltighet med en känsla av att livet är meningslöst.

6 Sammanfattning och slutdiskussion

För att sammanfatta detta analyskapitel så vill jag kortfattat knyta ihop mitt resonemang och besvara studiens syfte och frågeställningar.

Vad krävs för att människor ska kunna vara kreativa? Detta är den första av studiens frågeställningar och förutsättningen tycks vara *relationen*. När en person blir sedd som ett subjekt och tillit finns mellan henne och en annan människa, skapas en "Jag - Du"- relation (Buber 1994). Denna relation är grunden för att en person ska kunna bearbeta problem (May 2005). Studiens intervjupersoner menar att i en sådan relation känner man sig sedd, man får uppskattning, någon lyssnar, man känner trygghet, förtroende och delaktighet. Det är när denna relation fungerar som kreativitet kan födas. Enligt Winnicott (1995) är kreativiteten och leken något så speciellt så att den har en egen plats hos människan.

Vad händer med en människa när denne är kreativ? Detta är studiens andra frågeställning och det har av intervjupersonerna framkommit att kreativitet hos en människa kan kommunicera

längtan, känslor, behov, tankar och personen kan få idéer, bli mer synlig och närvarande. Kreativiteten kan fungera som en *dialog* i socialt arbete, där t ex klienten kan få idéer och våga göra saker som han/hon inte gjort tidigare. I den kreativa dialogen kan den hjälpande ”svara” klienten genom att se personen, bejaka det den gör, bekräfta och ge ansvar. När denna dialog fungerar så leder det till *ökad självständighet* för klienten. Dialogen är en handling (Johnsen 2003), en kreativ handling, som ökar förståelsen mellan människor. Den professionella hjälparen bör här integrera sin klients yttranden med sin egen kunskap för att kunna ge god hjälp. Intervjupersonerna menar att när en person med psykosociala problem har personer omkring sig som uppmuntrar till att pröva nya saker och att gå utanför ramarna, så vågar denna vara kreativ. När denne vågar göra sådant han/hon inte gjort tidigare och detta lyckas, så ökar självkänslan. Stern i Johnsen (2003) menar att en ökad självkänsla leder till nya beteenden och nya förmågor. Detta gör i sin tur så att personen börjar se sig själv och andra på nya sätt.

Vilken roll har kreativitet i psykosocialt arbete? Detta är den tredje frågeställningen och förutom det som redan tagits upp så anser jag att Winnicotts (1995) teorier har stor relevans. Han menar att kreativiteten kan fungera som ett *övergångsobjekt* som ger tröst, trygghet och tillit i svåra situationer. Detta är något som även flera av intervjupersonerna talat om och liksom Winnicott (1995) så menar de att övergångsobjektet, här kreativiteten, är beroende av personerna runtomkring. Jag tror att kreativitet i psykosocialt arbete kan ha stor betydelse om den får fungera som ett övergångsobjekt. Detta kräver emellertid att behandlingspersonalen ser klienten som ett subjekt och att det finns tillit mellan dem.

Vad är kreativitet i psykosocialt arbete? Ja denna fråga anser jag besvaras genom hela studien. Kreativitet i psykosocialt arbete är nyskapande, att ha nya idéer, att våga gå utanför ramarna och göra saker som man aldrig gjort tidigare. Kreativitet är en dialog och ett möte, och kan leda till förändring för en människa.

Syftet med denna studie var att förstå kreativitetens olika funktioner och uttryckssätt i psykosocialt arbete. Efter att ha analyserat teori, empiri och forskning kring ämnet, så har jag förstått att *relationen* har oerhört stor betydelse. Men är detta unikt för just kreativiteten? Nej, jag anser att relationen är en grund för allt psykosocialt arbete. Ändå var det av stor vikt att ha med denna aspekt i studien då relationen utgör en grund och en kontext till vad kreativitet kan vara i psykosocialt arbete. När relationen mellan t ex behandlare och klient är god så kan

kreativiteten generera nya förmågor, självständighet, nytt beteende, att han/hon tar mer ansvar, ser sig själv på nytt sätt, osv. Och detta är ju fantastiskt! Men måste man inte vara en ”kreativ person” för att det ska fungera? Liksom intervjupersonerna så tror jag att alla har kreativitet inom sig, men den är, liksom även Winnicott (1995) menar, begränsad hos vissa. Han talar om det potentiella rummet, och visst, detta kan låta märkligt. Men att kreativiteten har en egen plats hos människan, en plats som finns mellan en person och dess omgivning, anser jag vara en intressant och genomtänkt teori. Tillit är grunden för det potentiella rummet och är oerhört viktigt för att man ska våga ta sig för något som man aldrig tidigare gjort. Det är också detta som alla intervjupersonerna poängterat och sagt vara grunden för att kreativiteten ska kunna växa fram. Personer med psykosociala behov kanske inte känner alltför stor tillit till omgivningen och det blir då svårare att vara kreativ.

Att kreativitet kan fungera som övergångsobjekt (Winnicott 1995) är en intressant tanke. Jag tror att det är viktigt att människor får redskap för att hantera smärta, ångest, oro och andra svåra känslor. Kreativiteten kan då fungera som ett sådant redskap. Detta redskap är något som en människa kan använda inte bara i en behandling, utan även när denne står utan vård eller annat stöd. För vissa är det en nödvändighet att försöka skapa ett nytt beteende och nya mönster då man kanske lever i psykosocial problematik med allt vad det kan innebära. Kreativiteten kan då fungera som ett övergångsobjekt som gör det lättare att hantera svåra stunder.

Flera av intervjupersonerna menar att vårt samhälle idag inte ger människor utrymme att vara kreativa, alla ska in i mönster och fack. Jag menar att socialt arbete ibland är inne på samma linje. Alltför ofta följer vi mallar och har ett arbetssätt som inte är den bästa för den enskilda människan. Vi bör istället försöka gå utanför ramarna och tillåta människor få vara kreativa. Detta är fina ord och fraser, men hur kan man göra detta rent konkret? Det är för mig svårt att säga då det psykosociala arbetet är oerhört skiftande. En sak kan man dock göra och det är att lyfta fram frågorna och *samtala* om dem. Hur ser relationerna egentligen ut? Finns det en miljö av tillit på arbetsplatsen och mellan människorna där? Tillåter man varandra att vara nytänkande och komma med nya idéer? Provar man nya arbetssätt som någon av de anställda kommit med som förslag? Motiverar och uppmuntrar man människor med psykosociala behov att göra saker som de aldrig tidigare gjort? Jag anser att dessa och många fler frågor är relevanta för det psykosociala arbetet. Man behöver här ta nya krafttag och initiativ för att kreativitet ska få större utrymme.

Referenslista

- Agostinelli, S., Nayak, S., Shiflett, S.C. & Wheeler, B.L. (2000) "Effect of music therapy on mood and social interaction among individuals with acute traumatic brain injury and stroke" *Rehabilitation Psychology*, 45, 3, 1-6.
- Aspers, P. (2007) *Etnografiska metoder. Att förstå och förklara samtiden*. Stockholm: Liber AB.
- Bernler, G., Johnsson, L. & Skårner, A. (1993) *Behandlingens villkor: om relationen och förväntningarna i det sociala arbetet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bryman, A. (2002) *Samhällsvetenskapliga metoder* Malmö: Liber ekonomi.
- Buber, M. (1995) *Det mellanmännsliga*. Ludvika: Dualis Förlag AB.
- Buber, M. (1994) *Jag och Du*. Ludvika: Dualis Förlag AB.
- Burton, N. (2002) *Det som muser viskat. Sju frågor och hundra svar om skapande och kreativitet*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag.
- Eriksson, I. (2006) *Poesi som meningsskapare. En studie om poesigrupper på sjukhem och hospice*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Goodman, R., Williams, K., Agell, G. & Gantt, L. (1998) "Talk, talk, talk, when do we draw?" *American Journal of Art Therapy*, november, s. 1-3.
- Israel, J. (1999) *Handling och samspel. Ett socialpsykologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Kohut, H. (1986) *Att bygga upp självet*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Konarski, K. & Theorell, T. (red.) (1991) *Psykosomatisk läkekonst*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB
- Lennér - Axelsson, B. & Thylefors, I. (1994) *Psykosocialt behandlingsarbete*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Jacobsen, B. (2000) *Existensens psykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Johnsen, A., Sundet, R. & Torsteinsson, V.W. (2003) *Samspel och utveckling*. Stockholm: Natur och Kultur.
- May, R. (2005) *Den omätbara människan*. Stockholm: Natur och Kultur.
- May, R. (1994) *Modet att skapa*. Stockholm: Natur och Kultur.

- Nationalencyklopedin (2008) "Kreativitet", Nationalencyklopedins Internettjänst:
<<http://www.ne.se>> (20080508).
- Permer, K.(red.) (1989) *Psykologi – en grundbok*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Sahlin, N-E. (2006) *Kreativitetens filosofi*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa.
- Skau, G.M. (2007) *Mellan makt och hjälp. Om det flertydiga förhållandet mellan klient och hjälpare*. Stockholm: Liber.
- Skoglund, E. (1990) *Lusten att skapa*. Stockholm: Berghs Förlag AB.
- Vetenskapsrådet (2008) "Vad är god forskningssed?", Vetenskapsrådet på internet:
<http://www.vr.se/download/18.6b2f98a910b3e260ae28000334/god_forskningssed_3.pdf>
(20080508).
- Weinberger, J. (1995) "The Common Factors Dilemma" *Clinical Psychology: Science and practice*, 1, 3-10.
- Wikipedia (2008) "Kreativitet", Wikipedias webbsida:
<<http://www.wikipedia.org/wiki/kreativitet>> (20080508).
- Wikström, B-M. (2003) *Estetik och omvårdnad*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Winnicott, D.W. (1995) *Lek och verklighet*. Stockholm: Natur och Kultur.

Bilaga 1 - Vad är kreativitet i socialt arbete?

Hejsan! Jag heter Jenny Egbäck och studerar till socionom på Socialhögskolan i Lund. I min C-uppsats studerar jag *kreativitet*, vad det är för något och hur det kan ta sig till uttryck i socialt arbete. Jag har tagit kontakt med Dig för att få ta del av Din förståelse av vad kreativitet är och detta vill jag göra genom en intervju. Denna intervju beräknas ta ca 1 – 1,5 timme.

Jag tar även del av andra personers förståelse för vad kreativitet är och dessa intervjuer kommer sedan behandlas och analyseras. Delar av intervjun kommer i bearbetad form att finnas med i uppsatsen och denna uppsats är en handling som alla som vill kan ta del av. När intervjun transkriberats kommer jag att låta Dig ta del av denna för att Du ska se att allt stämmer och för att du ska kunna godkänna att uppgifterna. Du är med i studien helt på Dina egna villkor.

För att Du i förhand ska kunna veta lite mer om vad intervjun kommer att handla om får Du ta del av ett antal frågor angående kreativitet i socialt arbete redan nu. Dagen innan vi ses kommer jag skicka till Dig det intervjuformulär jag kommer att använda mig av under intervjun. Under intervjun kommer det skapas fler frågor och jag hoppas på ett givande samtal!

Frågor som vår intervju kommer handla om:

- Vilka metoder används i ditt arbete?
- Hur viktig är relationen för det kreativa arbetet?
- Varför kreativitet? Vad betyder det för en person att skapa och vara kreativ?
- Vad förknippar du med begreppet kreativitet? Hur och när uppstår kreativitet?
- Resultat av kreativitet i socialt arbete?

TACK för att Du ställer upp! Hör gärna av Dig vid frågor och funderingar. Vänliga hälsningar

Jenny Egbäck, Socialhögskolan Lund
Telnr: 0705-162574
jennybensven@yahoo.com

Handledare: Mats Hilde
mats.hilde@soch.lu.se

Bilaga 2 - Intervjuguide

BAKGRUND/KONTEXT

Beskriv ditt arbete! Vad jobbar du med?
Hur länge har du jobbat? Vilken utbildning har du?
Vilken typ av människor kommer du i kontakt med?
Ålder, kön, ursprung, osv.
Vilka problem möter du?
Vilken metod använder du i arbetet?
Finns det flera olika metoder som används på din arbetsplats?
Hur ser det kreativa arbetet ut på din arbetsplats?
Känner du dej fri att skapa och vara kreativ i ditt jobb?
Hur är du när du får vara kreativ? Beskriv!
Vad betyder det att vara kreativ i ditt jobb?
Vem avgör vad som är kreativt på din arbetsplats?
Är din arbetsplats en miljö där kreativitet kan väckas till liv?

RELATIONEN

Hur ser relationen ut mellan dig och ”klienten”?
Hur viktig är relationen? Vad betyder relationen för behandlingsarbetet?
Hur viktig är den hjälpsande handen/terapeuten/personalen för att kreativitet ska uppstå?
Vilka är förutsättningarna för att kreativiteten ska fungera?
Vilka kan vara kreativa? Vilka kan inte vara kreativa?

METODER

Vilka kreativa metoder använder ni på denna arbetsplats?
Hur kommer det sig att ni använder just detta arbets sätt?
Något negativt med att använda kreativa metoder i ert arbete?
Vad är målet, avsikten, med ett kreativt arbets sätt?
Hur påverkas ”klienten” av det kreativa arbets sättet?
Vilka resultat kan kreativa metoder ge? Hur syns detta i ditt arbete?
Syns det genom ”klienten”, den anställde, dej själv, anhöriga, osv.?
Hur viktiga är resultaten av era metoder? Mäter ni resultaten på något sätt?

MÖTET/DIALOGEN

Vad betyder mötet för dej och klienten?
Vilket kreativt möte är viktigast för klienten?
Mötet med dej, mötet med att skapa eller mötet med det redan skapade?
Något annat möte som är viktigt?
Var befinner sig de anställda i den kreativa processen?
Hur kreativ är klienten? Hur kreativ är personalen?
Vilken roll spelar mediet (t ex instrument, bilder, färger, lera, diktbok, osv.)
för det kreativa arbetet?
Hur ser behoven av att vara kreativ ut hos era ”klienter”?
Vad betyder det för ”klienten” att få skapa och vara kreativ?
Hur viktigt är detta för denne?
Vad betyder *personerna runtomkring* för klienten och kreativiteten?
Hur stor roll spelar *resultatet/det skapade* för klienten?
Hur viktig är *miljön* för kreativiteten?
Hur ser du på *idéer* och *tankar* som finns klienten eller hos dej själv?
Hur tas dessa till vara?

KREATIVITET

Vad lägger du i ordet kreativitet?
Vad förknippar du med detta begrepp?
Vad krävs för att något ska bli kreativt?
Hur och när menar du att kreativitet uppstår?
Hur kopplar du kreativitet till socialt arbete?
Finns det någon fara i kreativitet?